

ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА УСПЕШНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПЕДАГОЗИ – БЪДЕЩИ УЧИТЕЛИ ПО БИОЛОГИЯ

Клаида Дойчинова

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме. Преподаването и ученето са двете страни на образователния процес. Учителят – възприеман като личност, която освен да преподава, трябва да прилага индивидуален подход към всеки ученик, да разбира емоционалното състояние на всяко дете, да умее да създава позитивна учебна среда и да следва учебната програма, съобразявайки се с техните потребности и интереси. В педагогическата практика като бъдещи преподаватели студентите се сблъскват с нарастващата агресия между учениците, липсата на толерантност и уважение към околните и съответно възникват въпросите: Как да се справят с подобно поведение?; Как да овладеят емоциите и да запазят позитивно състояние на духа? Настоящата статия представя резултати от изследване на емоционалната интелигентност на студенти – бъдещи учители по биология от специалностите „Биология и химия“, „География и биология“, „Педагогика на обучението по природни науки“, обучаващи се в ШУ „Епископ Константин Преславски“. Чрез самооценъчен въпросник, след проведена стажантска практика, студентите оценяват своята емоционална осъзнатост, управление на собствените емоции, самомотивация, емпатия и управление на взаимоотношенията. Резултатите представят степента на емоционална готовност на бъдещите педагози да встъпят в ролята на мотивирани и успешни учители.

Ключови думи: емоционална интелигентност; учители по биология; емоции; емпатия; взаимоотношения

Въведение

Емоционалната интелигентност, изразявана чрез категориите емоционална осъзнатост, мотивация, управление на собствените емоции, емпатия и управление на взаимоотношенията, се счита за едно от основните качества на успешния преподавател. В съвременния дигитализиран свят все повече се набляга на развитието на социално-емоционалното обучение, развитие на „меките умения“, част от които се явяват емоционалните умения на студентите. Емоционалната интелигентност се основава на способностите да

възприемаме чужда гледна точка, която противоречи на нашите възприятия относно даден проблем, да съчувстваме и да проявяваме загриженост за околните и заобикалящата ни среда. Емоционалната интелигентност на учителите, като индикатор на успешна професионална реализация, остава встрани. Днес наблюдаваме все по-голяма ангажираност на учителите в образователния процес – работа с ученици, взаимодействия с родители, педагогическа административна дейност. Все по-малко внимание се отделя на тяхното емоционално състояние, как успяват да съчетаят всички задължения на педагогическия специалист и в същото време да поддържат позитивна учебна среда, да разбират емоциите на учениците и да контролират своето емоционално състояние. Емоционалната интелигентност е личностен компонент, неразривно свързан с педагогическото майсторство на бъдещия специалист, тъй като само зряла личност може да възпита друга зряла и пълноценна личност; развитието на емоционалната интелигентност в зряла възраст, като цяло, се осъществява чрез нейното професионално саморазвитие, като същевременно определя постигането на майсторство в избраната дейност. Емоционалната интелигентност на учителя се определя, на първо място, от формирането на качества като емпатия, комуникативна толерантност, самочувствие и ниво на постигане на цели (Manojlova, 2004, pp. 8 – 9).

Емоционалната интелигентност – личностен компонент от професионалните умения на бъдещия учител

Емоционалната интелигентност (ЕИ) представлява личностен конструкт, интегриращ когнитивни, емоционални и поведенчески елементи, които се проявяват във взаимоотношенията ни с другите, в способностите да определяме и контролираме собствените си емоции, а това определя начина ни на живот, професионална реализация и благополучие. Първите, които изследват „емоционална интелигентност“ – П. Саловей и Д. Майер, я дефинират като „способността да се наблюдават собствените и чуждите чувства и емоции, да се прави разлика между тях и да се използва тази информация, за да се насочва мисленето и действията“ (Mayer et al., 1990, p. 189). Те представят емоционалната интелигентност като съвкупност от умения, които служат за възприемане, използване, разбиране и управление на емоциите по начин, който подобрява личностното развитие и социалните отношения (Mayer et. al, 2001, p. 233). Емоциите според П. Илин са „преживяване на отношението на човек към нещо или някого (настояща или бъдеща ситуация, към себе си, към други хора) в определен момент“ (Puyn, 2011, p. 31). „Емоциите се считат за особена група психични процеси и състояния, свързани с инстинктите, потребностите и мотивацията на човека. Емоциите предизвикват чувствата, чувствата влияят на мислите, а мислите са отговорни за поведението. Емоциите са важни за начина, по който се взимат решенията, за креативното мислене, за кри-

тичното и аналитичното мислене, за начина, по който се общува с другите“ (Uzunova, 2019, p. 14). Изразяването на емоции е способност да покажем какво чувстваме в даден момент, как бихме се справили с проблемна ситуация, успяваме ли да разберем настроението на нашия събеседник, как общуваме с него, умението да въздействаме върху емоциите на другите. В основата на всичко това стои емоционалното общуване. Джон Качопо – социален психофизиолог от Щатския университет в Охайо, който е изследвал финото емоционално общуване, отбелязва следното: „Достатъчно е просто да видиш израз на дадена емоция, за да я изпиташ и ти, независимо дали осъзнаваш, че подражаваш на събеседника си. Това се случва непрекъснато – нашият живот е един същински синхронен танц на емоционалните потоци. Тъкмо този синхрон определя дали ще възприемем дадено общуване като успешно“ (Golman, 2011, p. 128).

Известно е, че учителската професия е една от най-благородните и в същото време най-стресови професии. За нормалното протичане на образователния процес и постигане на висока ефективност като краен резултат от професионално-педагогическата дейност съвременният учител трябва да притежава не само специфични знания, умения и отношения, но и да прилага в работата си „меки умения“, които не са част от професионалните умения, но влияят пряко върху успеха от цялостната педагогическа дейност. Част от тези умения е емоционалната интелигентност на бъдещите учители.

ЕИ в определени ситуации, от гледна точка на целеполагането, може да изиграе важна роля при постигане на лични цели. Това важи и в процеса на обучение на студентите – бъдещи учители. „Да даде най-доброто от себе си и да постигне целите си, е нужно положително самоуважение, повишено емоционално самосъзнание, ефективно решаване на проблеми и умения за вземане на решения“ (Markova, 2022, p. 590). Емоционалната интелигентност при студентите е ключов фактор за тяхната социална адаптация и изграждане на самочувствие. Тя е свързана не само с междуличностните отношения, но и с техните академични постижения (Li et al., 2023, p. 2). ЕИ на студентите бъдещи учители е ключов фактор в професионалната им реализация, защото е свързана с установяване на положителна обратна връзка учител – ученик и създаване модел на подражание, който да корелира с ангажираност на учениците в образователния процес. От това зависи успехът на емоционалното въздействие върху обучаемите, повишаването на мотивацията за учене, активизирането на тяхната познавателна дейност и насърчаването им за участие в разнообразни училищни и извънкласни дейности. Емоционалното състояние на учителите се явява едно от важните професионални качества (Aminov, 1988; Pyin, 2011, p. 379).

Модели на емоционална интелигентност

Според Голман емоционалната интелигентност (ЕИ) е „възможността да мотивираш себе си, да проявяваш постоянство в трудни моменти, да контро-

лираш емоциите си, да контролираш настроенията си и да не позволяваш на притесненията и страховете да пречат на мисленето, да проявяваш съпричастност и да живееш с надежда“ (Golman, 2011, р. 43). Авторът включва в своя смесен модел следните компоненти:

- **самосъзнание** – способност да се идентифицират и разпознават собствените настроения и чувства;

- **самоконтрол** – способността да овладяваме и да държим под контрол отрицателните емоции, което е ключът към емоционалното благоденствие (Golman, 2011, р. 67);

- **мотивация** – мобилизиране на ентузиазма, стремеж към поставена цел, оптимизъм за справяне с проблемите и желание за действие;

- **емпатия** – умението да разбираме и да разчитаме емоциите на другите (Golman, 2011, р. 116);

- **социалните умения** – умения за ефикасно общуване с другите; да вдъхновяваме и мобилизираме околните, да създаваме контакти, да намираме общи теми за разговор, да убеждаваме другите, без да влияем отрицателно на тяхното емоционално състояние (Golman, 2011, р. 124).

Според Рувер Бар-Он, ЕИ представлява „свкупност от социални, личностни и емоционални умения, които влияят върху цялостното състояние на всеки, за ефективно справяне с изискванията и натиска на околната среда“ (Uzunova, 2019, р. 24). В своя модел авторът включва следните компоненти:

- **интраперсонални умения** – изграждане на самочувствие и независимост в поведението на бъдещите учители (бел. авт.), емоционално самоосъзнаване, стремеж към постигане на личностни цели;

- **интерперсонални умения** – включва междуличностни отношения, емпатия и сътрудничество с другите;

- **умения за адаптивност** – гъвкавост, приспособяване на емоциите към нови ситуации, разрешаване на личностни и междуличностни проблеми;

- **умения за управление на стреса** – ефективно и градивно управление на емоциите, устойчивост на стрес, конструктивен контрол на емоциите;

- **личностни умения** – самомотивация, оптимизъм, удовлетвореност от постигнатите резултати и щастие от живота, като цяло (Bar-On, 2006, р. 23).

В своята концепция за емоционална интелигентност Люсин предлага двукомпонентен модел, който включва способност за разбиране на собствените и на чуждите емоции и способност за тяхното управление, което е тясно свързано с общата ориентация на личността към емоционалната сфера (Lyusin, 2004, р. 34). В процеса на подготовка на студентите – бъдещи учители по биология, формирането на тези умения влияе изключително върху развитието на емоционалната им интелигентност, която се явява фактор за тяхната адаптация и успешна реализация. Стажантската практика, като част от практическата подготовка, предполага студентите да демонстрират освен знания и умения

също и стабилно емоционално състояние. В процеса на взаимна конструктивна комуникация с учениците със своя авторитет и поведение въздействат пряко върху обучаемите, изграждат позитивен климат в класната стая и от тях зависи какви взаимоотношения ще изградят с учениците. Уменията да идентифицират, разбират и управляват емоциите, са ключ за тяхната успешна професионална реализация. Студенти с високо ниво на ЕИ виждат бъдещата си професия като призвание, самотивирани са и показват успешни резултати в работата си (Aleksieva, 2021, p. 283).

Методология

Основна цел на изследването е да се определи нивото на ЕИ на студентите – бъдещи учители по биология, като част от предстоящата им професионална реализация. В изследването участват 27 студенти – бъдещи учители по биология, IV курс, обучаващи се в специалностите „Биология и химия“, „География и биология“ и „Педагогика на обучението по природни науки“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“. Изследването на емоционалната интелигентност е проведено след приключване на методическата дисциплина – стажантска практика по човек и природа и биология и здравно образование, която е осъществена в периода февруари – май 2024 г.

Основните методи, които бяха използвани, са: анализ и синтез на литературни източници, свързани с темата на изследване – емоционалната интелигентност, анкета и статистически методи за обработка на данните.

За оценка нивото на ЕИ е използвана методиката на Хол (Doroshkevych & Piyash, 2020, p. 11). Тестът на Хол¹ позволява да се определи нивото на емоционална интелигентност едновременно в няколко аспекта.

– **Емоционална осъзнатост** – включва разбирането за собствените ни емоции и причините, свързани с тях; умение да описваме вербално собственото си емоционално състояние.

– **Управление на собствените емоции** – включва способността на човек да контролира емоциите си, като ограничава негативните последици от тяхната проява; умение за позитивно приемане критиката на други, умение за контрол на въздействието на външни фактори върху собствените емоции, умение за релаксация и възстановяване на нарушено емоционално състояние.

– **Самотивация** – включва способността да се мотивираме, използвайки емоциите си за постигане на поставени цели – умение за предизвикване на лична активност независимо от проблемите, способност за ограничаване влиянието на негативните емоции върху взимането на важни решения, удовлетвореност от постигнати резултати.

– **Емпатия** – това е способността за разбиране емоциите на другите, да изпитваме съчувствие към тяхното емоционално състояние, да оказваме подкрепа, когато е необходимо, умение за управление на емоциите на другите,

умение за адаптиране на собственото емоционално състояние спрямо емоциите на другите.

– **Управление на взаимоотношенията** – способността да влияем върху чувствата на другите, за постигане на лични цели, желание за общуване с другите, умение за конструктивно взаимодействие, умение за разрешаване на конфликтни ситуации, влияещи негативно върху емоционалното състояние на другите.

Във връзка с целта на изследването студентите попълниха адаптиран въпросник на Хол. Въпросите са общо 25, групирани и разпределени в пет компонента, които измерват нивото на емоционалната интелигентност в посочените по-горе аспекти. Отговорите са по 6-степенната скала на Ликерт (Приложение 1).

Резултати и дискусия

Емоционалната интелигентност според приложения въпросник на Хол се счита за висока, ако резултатът е 14 или повече точки, резултат 8 – 13 точки показва средния показател, а 7 точки и по-малко предполага ниско ниво на емоционална интелигентност. Интегративното (сумата от всички скали) ниво на ЕИ, отчитайки доминиращия признак, се определя от следните количествени показатели: 70 и повече – високо ниво, 40 – 69 – средно, 39 и по-малко – ниско.

Високо ниво на ЕИ предполага липса или наличие на незначителна разлика в зависимостта между отделните компоненти. Критерий за високо ниво на ЕИ е представянето на всички елементи с качествени характеристики и реализирането им във взаимодействия, поведение и дейност.

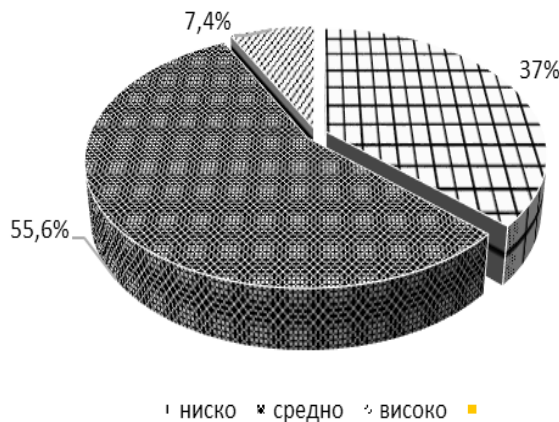
Средно ниво на ЕИ предполага развитие на определени компоненти на ЕИ. Част от компонентите на ЕИ са силно проявени в поведението, взаимодействието и дейностите, други са слабо изразени, а може и да липсва проява на определени елементи на ЕИ.

Ниско ниво на ЕИ предполага ниска проява или липса на такава на отделни компоненти на ЕИ. Характеризира се с нежелание за общуване и създаване на взаимоотношения, отсъствие на мотивация за професионална реализация.

Според получените резултати повече от половината от анкетираните – 15, показват средно ниво на интегративна емоционална интелигентност, 10 показват ниско ниво и едва 2 студенти – високо (табл. 1). Процентното разпределение на интегративна емоционална интелигентност е представено на фиг. 1.

Таблица 1. Разпределение на студентите по частична и интегративна емоционална интелигентност

Компоненти на ЕИ	Ниско		Средно		Високо	
	Бр. респ.	В %	Бр. респ.	%	Бр. респ.	%
Емоционална осъзнатост	15	55,6	9	33,3	3	11,1
Управление на собствените емоции	10	37,1	9	33,3	8	29,6
Самомотивация	12	44,4	8	29,6	7	26
Емпатия	5	18,5	9	33,3	13	48,2
Управление на взаимоотношенията	6	22,2	13	48,2	8	29,6
Интегративно ниво на емоционална интелигентност	10	37	15	55,6	2	7,4

Фигура 1. Интегративна емоционална интелигентност

Анализът на отделните компоненти на ЕИ показва, че най-ниски са резултатите по компонент „Емоционална осъзнатост“, където повече от половината студенти – 55,6%, показват ниско ниво – не могат да разберат и да идентифицират емоциите си, липсват умения за определяне на собственото емоционално състояние. 33,3% успяват отчасти да разберат емоциите си, в определени ситуации нямат проблем да ги изразят с думи, при взимане на важни решения в определена степен допускат влиянието на емоциите си. Това определя и средната степен на ЕИ при тези студенти. Само 11,1% успяват да

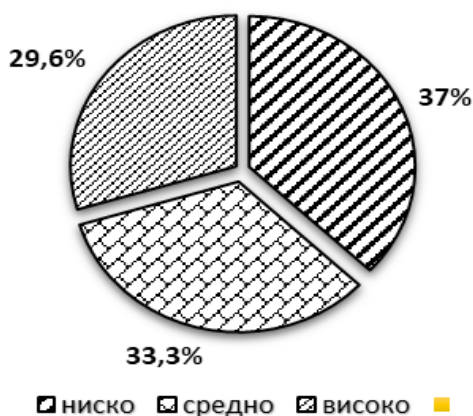
идентифицират емоциите си, да ги изразяват вербално и съответно показват високо ниво на ЕИ (фиг. 2).

Фигура 2. Нива на емоционална осъзнатост

Голяма част от анкетираните показват ниски нива на ЕИ и по отношение на компонента „Управление на собствените емоции“ – 37,1%, т.е. студентите не успяват да контролират емоциите си, да владеят чувствата си, трудно остават спокойни в ситуация на агресия или при решаване на проблем. Средно ниво на управление на емоциите е отчетено при 33,3%. Само 29,6% от стажантите са в състояние да контролират емоционалното си състояние (фиг. 3).

Управление на собствените емоции

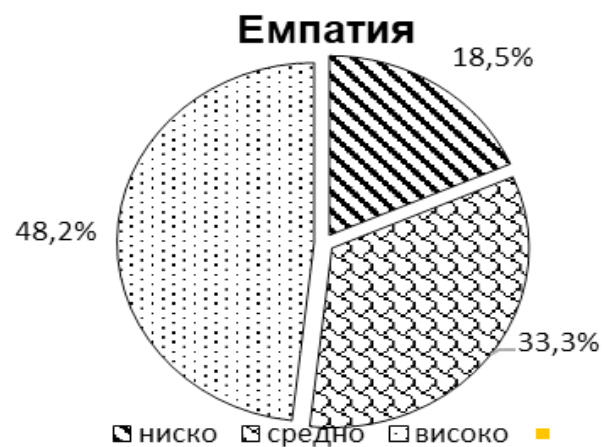
Фигура 3. Нива на управление на собствените емоции

Ниски резултати са отчетени и при компонента „Самотивация“ – 44,4 % от студентите трудно приемат нови предизвикателства, не са удовлетворени от резултатите от своята работа, негативните последици от проблемите влияят върху изпълнението на задачите и постигането на лични цели. Средно ниво на ЕИ по този компонент показват 29,6% от анкетиранияте. Само 26% от стажантите показват високо ниво на мотивация – за тях всеки проблем е ново предизвикателство, успяват да се концентрират върху изпълнението на задачите независимо от трудностите, пред които се изправят. Проблемите ги мотивират да постигнат по-добри резултати, решенията, които взимат, да бъдат обективни, аргументирани и правилни и да не се влияят от временното им емоционално състояние (фиг. 4).

Фигура 4. Нива на мотивация

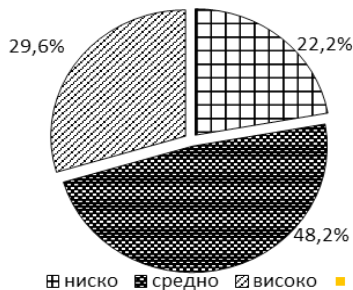
Най-високи резултати са установени по отношение на компонента „Емпатия“ – 48,2 % показват високо ниво на ЕИ. Бъдещите учители умеят да разберат и да почувстват емоционалното състояние на учениците, да променят в положителна посока негативните им чувства и настроения, да въздействат с решенията си за подобряване на цялостното емоционалното състояние на обучаемите (фиг. 5).

Фигура 5. Нива на емпатия

Резултатите относно компонента „Управление на взаимоотношенията“ показват предимно средно ниво на ЕИ – 48,2% от стажантите смятат, че в определена степен създават позитивни взаимоотношения с учениците, чрез поведението си се чувстват вдъхновители за част от учениците, за други – че разговорите ги успокояват и им помагат да се почувстват по-добре, когато са тъжни, разстроени или обидени. Като цяло, смятат, че имат необходимост от повече време за изграждане на взаимно доверие между тях и учениците. Ниски резултати са отчетени при 22,2% от студентите. За тях е много трудно да установят позитивна комуникация с обучаемите, смятат, че собственото им емоционално състояние е нестабилно, а това влияе на взаимоотношенията им с учениците. Липсата на умения да идентифицират собствените си емоции, е причина за невъзможността да разбират емоциите на другите. Една трета от стажантите показват високо ниво на ЕИ – 29,6%, изградили са с учениците отлични взаимоотношения на доверие, уважение и толерантност; в повечето случаи са идентифицирали емоциите им, разбират настроенията, които в по-голямата си част са твърде променливи; успели са да ги мотивират за повишаване на резултатите от обучението им по биология, създали са условия учениците да се чувстват добре, да бъдат спокойни и уважителни в часовете, да им се доверяват и открито да дискутират по проблеми, които ги вълнуват (фиг. 6).

Управление на взаимоотношенията

Фигура 6. Нива на управление на взаимоотношенията

Заклучение

Водещите елементи на емоционалната интелигентност на учителя са емоционалната осъзнатост и управление на собствените емоции. Само-съзнанието може да се приеме за основа на всички останали компоненти на емоционалната интелигентност. То включва способността на човек да изразява и оценява собствените си емоции, да разбира влиянието на отрицателните емоции върху поведението му и да осъзнава как те влияят на работата и личния живот.

Психологическият портрет на учителя, като цяло, със средно ниво на развитие на емоционалната интелигентност се характеризира с емоционална нестабилност, предимно ниски или средни показатели за адаптивност на личността; висока личностна тревожност, влияние на външни фактори на контрол; практически неспособност за самоуправление и контролиране на емоциите.

Учителите с ниско ниво на емоционална интелигентност не са в състояние да разбират емоциите на учениците въз основа на външни прояви на емоции, не проявяват съпричастност и грижа към техните емоционални състояния и не могат да управляват емоциите си.

Учителите с високо ниво на емоционална стабилност създават доверие и изграждат устойчиви емоционални взаимоотношения със своите ученици.

Лични характеристики, като емоционална стабилност, ниско или умерено ниво на лична тревожност, вътрешно усещане на контрол, способност за вербализиране на емоционални състояния, са основа за определяне на способността за самоуправление и емоционална саморегулация. Определени лични предпоставки, като вътрешна мотивация, желание за работа и професионална реализация, спомагат студентите – бъдещи учители по биология, да развият високо ниво на емоционална интелигентност и да бъдат истински професионалисти в своята област. Развитието на отделните компоненти на емоционалната интелигентност и преди всичко на уменията за управление на собствените емоции ще допринесе за предотвратяването на емоционалния стрес, ще помогне на бъдещите учители да създадат позитивна емоционална комуникация с учениците и разбирайки техните емоции, да могат да реагират по подходящ начин. В проведената дискусия по темата за влиянието върху емоциите на учениците студентите споделиха, че имат нужда да развият и да подобряват практическите умения в състава на емоционалната интелигентност. За тях е важно да намерят начина, по който въздействието върху емоционалното състояние на учениците ще бъде най-ефективно. Този начин е свързан с мотивиране на обучаемите за активно участие в часовете, като се покаже, че разбираме индивидуалните емоционални потребности на всеки от тях. Умението да идентифицират, разбират и управляват своите емоции ще помогне на студентите – бъдещи учители, да приемат предизвикателствата на учителската професия, като изградят стабилно емоционално състояние и влязат уверени в класните стаи.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Емоционална интелигентност

Тестът за емоционална интелигентност (методиката на Н. Хол за емоционална интелигентност) показва как използвате емоциите в живота си, и отчита различни аспекти на емоционалната интелигентност: отношение към себе си и другите, способност за общуване; отношение към живота и търсенето на хармония.

Моля отразете мнението си по всяко от изписаните по-долу твърдение, като оградите цифрата, която съответства на степента на вашето съгласие или несъгласие. Моля, не мислете много дълго за точното значение на всяко становище. Работете бързо и се опитайте да отговорите максимално точно. Има шест възможни отговора, съответстващи на всяко твърдение. Те са степенувани, като започват от отговора „изцяло несъгласен“ (номер 1) и приключват до „изцяло съгласен“ (номер 6).

1	2	3	4	5	6
изцяло	предимно	по-скоро	по-скоро	предимно	изцяло
несъгласен	несъгласен	несъгласен	съгласен	съгласен	съгласен

ЕМОЦИОНАЛНА ОСЪЗНАТОСТ	-3	-2	-1	+1	+2	+3
1. За мен не е проблем да изразявам емоциите си с думи.						
2. Отрицателните емоции ми помагат да разбера какво трябва да променя в поведението си.						
3. Настроението ми лесно се влияе от външни фактори.						
4. Способен съм да идентифицирам емоцията си във всеки един момент.						
5. Емоциите ми въздействат, когато трябва да взема важно решение.						
УПРАВЛЕНИЕ НА СОБСТВЕНИТЕ ЕМОЦИИ						
1. Мога да контролирам емоциите си, когато съм ядосан.						
2. Мога да приема критични коментари от други, без да се ядосвам.						
3. Ако даден проблем не ме засяга пряко, не позволявам това да влияе на настроението ми.						

4. Запазвам самообладание в ситуация на гняв и агресия.						
5. Когато съм ядосан, се отдавам на творческа работа или хоби.						
САМОМОТИВАЦИЯ						
1. Когато е необходимо, мога да бъда спокоен и да водя целесъобразен начин на живот.						
2. Способен съм да приема нови предизвикателства независимо от трудностите.						
3. Лесно мога да възстановя спокойствието си и да се концентрирам върху задачите си.						
4. Когато трябва да взимам важни решения, се освобождавам лесно от негативните емоции.						
5. Опитвам се да приема проблемите като поредното предизвикателство за моите чувства и настроение.						
ЕМПАТИЯ						
1. Добър слушател съм за проблемите на другите хора.						
2. Усещам, когато другите се чувстват ядосани или тревожни, и реагирам по подходящ начин.						
3. Наблюдавам въздействието на моите решения върху другите и регулирам поведението си.						
4. Като цяло, съм в състояние да разбере емоциите на другите.						
5. Способен съм да променя настроенията на другите и да ги накарам да се чувстват добре.						
УПРАВЛЕНИЕ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА						
1. Обичам да помагам на хората.						
2. Способен съм да предположа другите да ми се доверяват и да ми вярват.						
3. Мога да накарам някой друг да се почувства по-добре, ако е много разстроен.						
4. Мога да действам вдъхновяващо и успокояващо за другите.						
5. Мотивирам другите за постигане на лични цели.						

БЕЛЕЖКИ

1.<https://4brain.ru/blog/test-holla-instrument-dlya-ocenki-emocionalnogo-intellekta/>

ЛИТЕРАТУРА

- Алексеева, М. (2021). Развитие эмоционального интеллекта как основы профессиональных компетенций начинающих педагогов. *Азимут научных исследований: Педагогика и психология*, 10(4), 282 – 285.
- Аминов, Н. А. (1988). Психофизиологические и психологические предпосылки педагогических способностей. *Вопросы психологии*, (5), 71 – 78.
- Голман, Д. (2011). *Эмоционалната интелигентност*. Изток – Запад.
- Ильин, П. (2001). *Эмоции и чувства*. Питер.
- Люсин, Д. В. (2004). Современные представления об эмоциональном интеллекте. *Социальный интеллект: Теория, измерение, исследование*, 29 – 36.
- Манойлова, М. (2004). *Акмеологическое развитие эмоционального интеллекта учителей и студентов педагогических учебных заведений*. [Автореферат, Санкт-Петербург]. New-Disser.ru. https://new-disser.ru/_avtoreferats/01002635299.pdf.
- Маркова, З. (2022). Эмоционалната интелигентност и дългосрочната мотивация на студенти. *Ejournal – VFU*, (17), 587 – 599. <https://shorturl.at/5rvlt>.
- Узунова, В. (2019). *Педагогически проекции на эмоционалната интелигентност*. Тракийски университет – ДИКПУ.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18(Suppl), 13 – 25.
- Doroshkevych, D. & Ilyash, O. (2020). The investigation of emotional intelligence level in non-government organization with the use of hall's test. *The Journal of International Scientific Researches*, 5, 6 – 14. <https://doi.org/10.23834/isrjournal.709199>.
- Li, M., Xu, Q., Han, X., Jiang, Y., Ya, R., & Li, J. (2023). A cross-sectional historical study on the changes in self-esteem among Chinese adolescents from 1996 to 2019. *Frontiers in Psychology*, 14, 1280041. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1280041>.
- Mayer, J., Salovey, P., Caruso, D. & Sitarenios, G. (2001). Emotional Intelligence as a Standard Intelligence. *Emotion*, 1(3), 232 – 242. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1528-3542.1.3.232>.

REFERENCES

- Alekseeva, M. (2021). Razvitie emocionalnogo intellekta kak osnovyi professionalnykh kompetencii nachinayushchih pedagogov. *Azimut of Scientific Research: Pedagogy and Psychology*, 10(4), 282 – 285. [In Russian]

- Aminov, N. (1988). Psichofiziologicheskie i psichologicheskie predposylki pedagogicheskikh sposobnostej. *Voprosii psichologii*, (5), 71 – 78. [In Russian]
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18(Suppl), 13 – 25.
- Doroshkevych, D. & Ilyash, O. (2020). The investigation of emotional intelligence level in non-government organization with the use of hall's test. *The Journal of International Scientific Researches*, 5, 6 – 14. <https://doi.org/10.23834/isrjournal.709199>.
- Golman, D. (2011). *Emocionalnata inteligentnost*. Iztok – Zapad. [In Bulgarian]
- Ilyin, P. (2011). *Emocii i chuvstva*. Piter. [In Russian]
- Li, M., Xu, Q., Han, X., Jiang, Y., Ya, R., & Li, J. (2023). A cross-sectional historical study on the changes in self-esteem among Chinese adolescents from 1996 to 2019. *Frontiers in Psychology*, 14, 1280041. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1280041>.
- Lyusin, D. V. (2004). Sovremennoe predstavleniya ob emocionalnom intellekte. *Socialnyi intellekt: Teoriya, izmereniya, issledovaniya*, 29–36. [In Russian]
- Manojlova, M. (2004). Akmeologicheskoe razvitie emocionalnogo intelekta uchitelej I studentov pedagogicheskikh uchebnykh zavedenii. [Avtoreferat, Sankt-Peterburg]. New-Disser.ru. https://new-disser.ru/_avtoreferats/01002635299.pdf. [In Russian]
- Markova, Z. (2022). Emocionalnata inteligentnost i dalgosrochnata motivaciya na student. *Ejournal – VFU*, (17), 587 – 599. <https://shorturl.at/5rvlt>. [In Bulgarian]
- Mayer, J., Salovey, P., Caruso, D. and Sitarenios, G. (2001). Emotional Intelligence as a Standard Intelligence. *Emotion*, 1(3), 232 – 242. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1528-3542.1.3.232>.
- Uzunova, V. (2019). *Pedagogicheski proekcii na emocionalnata inteligentnost*. Trakijski universitet – DIKPU. [In Bulgarian]

RESEARCH OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF STUDENTS – FUTURE BIOLOGY TEACHERS AS PART OF THEIR PROFESSIONAL REALIZATION

Abstract. Teaching and learning are the two sides of the educational process. The teacher – perceived as a person who, in addition to teaching, must apply an individual approach to each student, understand the emotional state of each child, be able to create a positive learning environment and follow the curriculum, taking into account their needs and interests. In practical training as future teachers, students are confronted with the increasing aggression among students, the lack of tolerance and respect for others, and accordingly the question arises: how to deal with such behavior?; how to control emotions and maintain a positive state of mind? This article presents the results of a study of emotional intelligence of students - future biology teachers from the majors Biology and Chemistry, Geography and Biology, Pedagogy of Science Education. Using a self-assessment questionnaire, students rated their emotional awareness, management of their own emotions, self-motivation, empathy, and relationship management. The results were associated with a desire for fulfilment and at the same time concerns about how well they would cope with aggressive and problematic student behaviour.

Keywords: emotional intelligence; biology teachers; emotions; empathy; relationships

✉ **Dr. Klaida Doychinova, Assist. Prof.**

Konstantin Preslavsky University of Shumen

Shumen, Bulgaria

E-mail: k.doychinova@shu.bg